

intentar evitar-ho actualment està tancada i climatitzada. A grans trets, la iconografia és la següent: al fris superior, Crist en majestat en el centre, el tetramorf i els vint-i-quatre ancians de l'Antic Testament. A sota, una filera de vint-i-dues figures que representen els apòstols i alguns sants. Més avall, escenes bíbliques inspirades en les miniatures de la Bíblia de Ripoll (l'Èxode i històries de David i Salomó). A baix de tot, les dues visions apocalíptiques de Daniel. La porta consta de set arquivoltes en degradació. Tant les arcades com els capitells, en general, estan decorats amb motius vegetals i animals, però n'hi ha algunes de singulars. La tercera arcada està sustentada per les figures de Sant Pere i Sant Pau i damunt hi ha escenes de les seves vides. La sisena relata la vida dels profetes Jonàs i Daniel. A la setena arcada tenim el Crist en majestat envoltat d'escenes de Caïm i Abel, mentre que en els seus pilars es representen els mesos de l'any, cadascun amb una escena de la vida quotidiana del mes.

El claustre consta de quatre galeries que envolten un pati quasi quadrat. Els arcs són sostinguts per columnes dobles, menys en els angles en què hi ha pilars massissos. La seva construcció s'inicià al segle XII, però es perllongà molt de temps, s'acabà en època gòtica. A més, fou totalment reformat per Rogent i el 1989- 1990 restaurat. Només la galeria nord és romànica, encara que alguns capitells de les altres també ho són. Els capitells romànics són de tipus corinti i estan decorats amb figures humanes o fantàstiques i motius vegetals. En la majoria de capitells dobles n'hi ha un de figurat i un altre amb decoració vegetal. Són destacables: els de les sirenes, els dels personatges simiescos, els dels àngels i els dels personatges asseguts i els dels personatges que posen la mà a la boca de lleons.

Text i fotos: Joan Codina i Bernaus

BIBLIOGRAFIA

El monestir de Sant Joan de les Abadesses, edició de Marta Crispí i Míriam Montraveta. Junta del Monestir i Consorci Ripollès Desenvolupament.

Guies Catalunya Romànica, vol. 1 Ripollès.

Catalunya Romànica, vol. X Ripollès.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 220

29 d'octubre de 2023

EL RIPOLLÈS

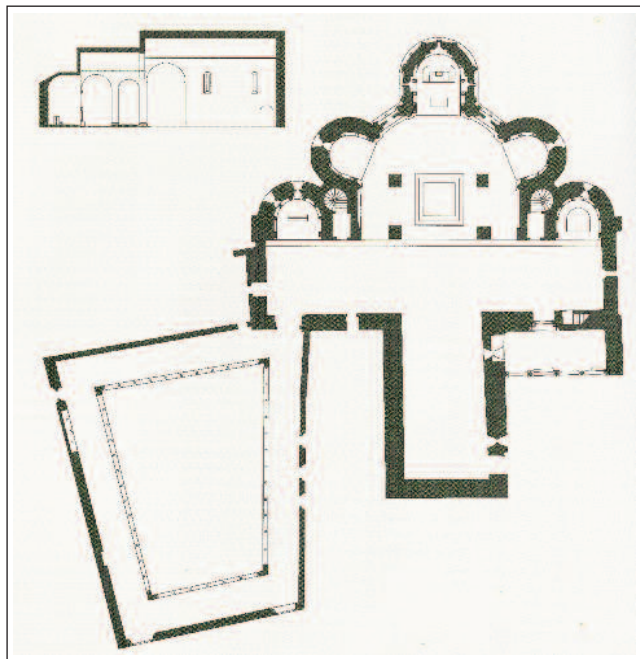
MONESTIR DE SANT JOAN DE LES ABADESSES

Va ser fundat pel comte Guifré el Pelós, per dotar d'un patrimoni a la seva filla Emma i, a més, educar-la. Tenia només uns dos anys. El primer monestir es construï entre els anys 880 i 887, que fou el de la consagració de l'església. Fins al segle XII, s'anomenava Sant Joan de Ripoll. Hi havia una comunitat femenina i tenia moltes possessions. A causa de l'edat d'Emma, en tenien la tutela els comtes i el bisbe de Vic. L'any 897 morí Guifré el Pelós. El 898 Emma, que tenia aleshores uns 14 anys, ja apareix com la primera abadessa. El 906, va demanar que fossin confirmades les possessions del monestir i la seva independència de tots els poders comtals. Existeixen dos documents del 913, l'un detalla molt acuradament les possessions i l'altre la seva independència.

MONESTIR DE SANT JOAN DE LES ABADESSES. Absis.

Entre els anys 898 i el 1017 hi hagué cinc abadesses, Emma i quatre més. La darrera fou Ingilberga, que era filla natural del comte Oliba Cabreta i, per tant, germana bastarda del comte Bernat Tallaferro de Besalú, del comte Guifré de Cerdanya i de l'abat Oliba. L'any 1016 Bernat Tallaferro, acompanyat per l'abat Oliba i altres magnats, va anar a Roma i demanà al Papa la dissolució del monestir, acusant l'abadessa i la comunitat de greus desordres morals, i també la creació del bisbat de Besalú. L'any 1017, el papa Benet VIII per mitjà d'una butlla va abolir la comunitat de monges i hi fundà una canònica aquisgranesa. També creà el bisbat de Besalú, del qual Guifré, fill de Bernat Tallaferro fou nomenat bisbe i, a més, abat de Santa Maria de Besalú i de Sant Joan de Ripoll. La canònica fou posada sota la protecció de la Santa Seu, però vinculada al nou bisbat, per tant el comte de Besalú en sortí molt beneficiat, amb tot això hi ha qui pensa que tot fou una maniobra seva. Tanmateix, la presència en les acusacions de l'abat Oliba, persona de reconeguda integritat, fa pensar que eren certes. Al cap de tres anys, mor el comte Bernat Tallaferro. El seu

SANT JOAN DE LES ABADESSES. Planta (Servei de patrimoni de la Generalitat de Catalunya)

germà Oliba, abat de Ripoll i bisbe de Vic, conjuntament amb Pere de Carcassona, bisbe de Girona, aconseguiren la supressió del nou bisbat. Guifré continuà com abat fins la seva mort el 1054, tot i que el 1029 fou nomenat també bisbe de Carcassona. El leuista Andreu en fou l'abat des del 1054 fins a la seva mort el 1077.

tració del monestir (1820-1823) i del retorn dels monjos, el definitiu daltabaix fou, l'any 1835, amb la desamortització. Més tard el monestir s'incendià, quedà destrossat i hi hagué pillatge.

L'edifici actual correspon amb línies generals al bastit per l'abat Oliba, encara que, en estar molt destrossat, la reconstrucció que es va fer entre els anys 1886 i 1893, per iniciativa del bisbe Morgades i realitzada per l'arquitecte Elies Rogent, ha sigut molt qüestionada pels experts. Hi havia moltes parts, tan destrossades, que Rogent va haver d'imaginar-se com podien ser i potser no sempre les encertà. Consta de cinc naus capçades per un transsepte que té un absis central i sis absidioles, tres a cada costat. La separació de les naus s'efectua amb set arcs, en la central sostinguts per robusts pilars rectangulars i en les laterals per columnes i pilars rectangulars alternats. La nau central, les extremes i el transsepte tenen coberta de volta de canó, en canvi les intermèdies són amb volta de quart de cercle. Al centre del transsepte hi ha un cimbori octogonal. Ambdós extrems del transsepte hi ha una tomba, al costat nord la de Guifré el Pelós i al sud la de Ramon Berenguer III el Gran.

A l'exterior trobem: la capçalera, tota decorada amb arcuacions cegues, el transsepte i l'absis central tenen també, sota del ràfec, un fris de dents de serra i finestres cegues, a més l'absis central disposa de lesenes. Al costat oposat es troba la façana principal que es compon de la part central flanquejada, a cada costat per un campanar. El de l'esquerre està inacabat i sembla més un cimbori. El de la dreta és del tipus de torre quadrada, tenia un pis menys i això el feia poc estilitzat. En la restauració Rogent afegí un pis i al seu damunt un terrat i una barana de merlets, creia que així era semblant amb els seus coetanis. Davant de la façana hi ha un atri amb grans arcades, molt més tardà, que aixopluga la monumental portalada, que per protegir-la de les inclemències del temps, ja fa anys, es tancà amb una vidriera.

La portalada és una espectacular obra del segle XII, té influències tolosanes i rosselloneses. Fou concebuda com un gran arc triomfal. És de pedra sorrenca i sense ciment, això va comportar problemes d'erosió i que acusi molt els canvis d'humitat i de temperatura -"malaltia de la pedra"-, per

L'any 1070, el comte Bernat II de Besalú, seguint les recomanacions de la reforma gregoriana, va annexionar el monestir de Ripoll al de Sant Víctor de Marsella. El tracte dels francesos era despòtic i va comportar molts conflictes, finalment a causa d'un litigi per la designació del nou abat, el comte Ramon Berenguer IV va intercedir davant el papa i el 1172 el monestir va quedar deslligat del de Marsella.

L'any 1290 hi hagué un assalt dels vilatans, que no volien que el monestir intervingués en la designació de cònsols i delegats, el mateix motiu portà enfrontaments al segle XIV. Aleshores fou una època de decadència que s'agreuà primer per la pesta negra, després pels terratrèmols de l'any 1428 i finalment pels abats comandataris. Als segles XVI i XVII hi hagué monjos rebels, que per insubordinació, foren desterrats a monestirs aragonesos. Novament, es produïren conflictes amb els vilatans, fins que al segle XVIII, Ripoll aconseguí deslligar-se del monestir. Després d'una primera exclaus-

Aleshores, ja s'havia iniciat la reforma gregoriana que recomanava la agrupació dels monestirs. L'any 1078 el comte Bernat II de Besalú, seguint la reforma, va annexionar els monestirs de Santa Maria de Ripoll, Sant Joan de Ripoll i Sant Esteve de Besalú al de Sant Víctor de Marsella, regit per l'abat Ricard, persona autoritària i sense escrúpols que, a més, era cardenal i legat pontifici pels regnes hispànics. Ricard volia fer fora els canonges, els quals s'hi resistiren, fins que el 1085 foren expulsats a mà armada i amb violència. Els canonges es refugiaren a Vic, sota la protecció del seu bisbe i varen adoptar la regla de Sant Agustí. L'any 1089 els canonges varen poder tornar a Sant Joan i l'any següent, per un decret pontifici, varen recuperar les possessions i el bisbe de Vic, Lluçà, va ser elegit abat. Més tard, ell fou nomenat arquebisbe de Tarragona i l'any 1098 renuncià al càrrec d'abat i reconegué la jurisdicció del comte Bernat III de Besalú sobre el monestir. L'abat de Marsella, amb el consentiment del comte, expulsà novament els canonges amb violència i hi col·locà una comunitat de monges benedictines i una de petita de monjos marsellesos, que vivien entorn de l'església, perquè en tinguessin cura. El monestir passà a anomenar-se, en comptes de Ripoll, per sempre més de les Abadesses. Després de presentar moltes queixes i peticions, l'any 1114 els canonges agustinians varen poder tornar al monestir de manera permanent i estable. Als segles XII i XIII, foren de prosperitat i el 1150 es consagrà l'església actual. Al principi del segle XIV, hi hagué una certa relaxació i el monestir entrà en decadència. La situació es va agreujar, primer per la pesta negra, després pels terratrèmols de l'any 1428 i finalment pels abats comandataris -entre els anys 1484 i 1528- en què s'arribà a una greu situació econòmica. L'any 1592, l'església de Sant Joan, per una butlla papal, passà a ser col·legiata, els canonges vivien en cases particulars i només hi celebraven els actes litúrgics. Després de la desamortització l'església passà a ser la parroquial de la vila.

Dels edificis del monestir, en queden només l'església romànica i el claustre del segle XV, encara que ambdós han estat molt restaurats. El temple és de planta de creu llatina i d'una sola nau. Es consagrà l'any 1150, però només hi havia la capçalera i no s'acabà totalment fins força anys després. Té un gran transsepte amb tres absis semicirculars. El central és molt gran, semicircular i disposa d'una girola, formada per quatre pilars de

SANTA MARIA DE RIPOLL. Portalada.

base quadrada, i tres capelles -absidioles- radials també semicirculars. És un tipus de construcció força emprada a França als segles XI i XII, en canvi, a casa nostra només n'hi ha un altre, el monestir de Poblet. La nau és curta i desproporcionada amb la gran capçalera, això fa pensar que inicialment es volien construir tres naus més llargues i que per motius desconeguts només se'n va fer una de curta. La nau és coberta amb volta de canó que travessa el creuer i continua, un xic més baixa, pel centre del presbiteri, en canvi, la del deambulatori és de quart de cercle. Entre els absis laterals i el central del transsepte s'enfilen dues escales de cargol.

Tota la capçalera està molt decorada, al contrari de la nau. Tots els absis i les absidioles estan ornamentades amb arcs sostinguts per columnes amb capitells decorats amb motius vegetals, formes geomètriques o elements figurats. És destacable, per la seva gran qualitat, el de la lluita de Samsó i el lleó. També és curiós, el de dos vells que comparteixen un sol cap i ambdós estiren amb la seva mà la barba comuna. Són imatges molt freqüents en el romànic francès.

A l'exterior, l'absis central té una ornamentació similar a l'interior. Sota al ràfec hi ha una cornisa sostinguda per mènsules i a la façana del damunt, una doble fila de dents de serra per sobre d'un fris d'arcuacions cegues i un òcul. Els altres absis i absidioles no presenten cap tipus de decoració. El portal que avui és el d'entrada, el de Sant Mateu, està situat a l'ala est del transsepte i consta de doble arquivolta sostinguda per quatre columnes i capitells decorats. Modernament, es cobrí amb un porxo i al seu damunt un pis, que avui serveix d'arxiu. En la galeria nord del claustre gòtic hi resten quatre arcades i les seves columnes procedents de l'antic claustre romànic. Les columnes són força curtes i els capitells presenten decoració zoomòrfica, vegetal o ambdues.

En l'altar major hi ha un grup escultòric, del segle XIII, anomenat el *Santíssim Misteri*. El nom prové que, en la seva consagració, es diposità en un amagatall del front del Crist una sagrada forma dividida en tres trossos. Al segle XV, un canonge va consumir-ne un, per comprovar-ne la seva miraculosa conservació i va retornar els altres dos a l'amagatall. L'any 1936, la imatge fou profanada i els dos trossos desaparegueren. Tot això està molt

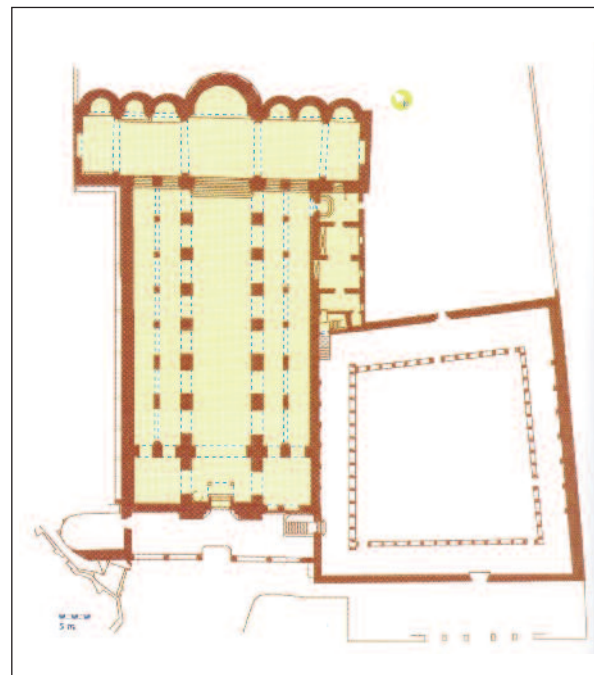
absis- i la tercera el 1032, feta per l'abat i bisbe Oliba i que és el monestir que hi ha actualment.

El monestir, en l'època medieval, va ser un dels quatre centres culturals més importants d'Europa. L'escriptori, encara que s'inicià l'any 951, va tenir el màxim esplendor en l'època en què Oliba fou l'abat (1008-

1046). Oliba era fill del comte de Cerdanya - Besalú, Oliba Cabreta. L'any 1002 entrà com a monjo al monestir de Ripoll, el 1008 fou elegit abat dels monestirs de Ripoll i de Cuixà i el 1018 nomenat bisbe de Vic. Va fer notables ampliacions a ambdós monestirs. Inicià la construcció de la catedral romànica de Vic i impulsà la construcció de moltes esglésies romàniques. Quan va morir Oliba en el monestir hi hagué un cert desordre.

SANTA MARIA DE RIPOLL. Façana.

SANTA MARIA DE RIPOLL. Planta. *Guies de la Catalunya Romànica. Ripollès*, p. 102.

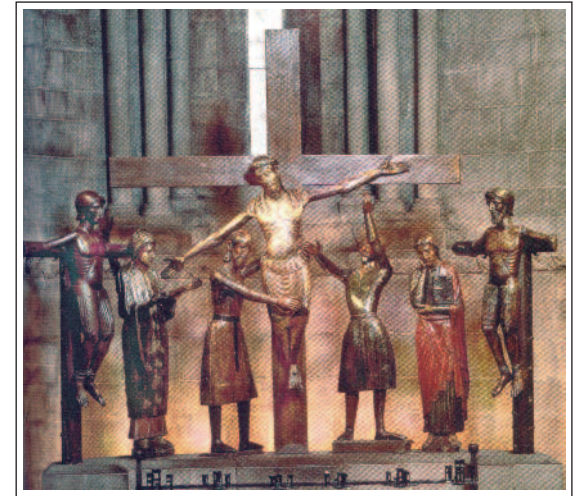
SANT JOAN DE LES ABADESSES. Pont medieval.

mig hi ha una arcada gòtica i als costats unes de petites, romàniques. Al final de la Guerra Civil va ser dinamitat i el 1976 es va reconstruir fidelment.

MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL (RIPOLL)

Va ser fundat pel comte Guifré el Pelós, per dotar d'un patrimoni i també fou la residència, del seu fill Radulf. Al contrari de la seva germana Emma, ell no va complir el desig del seu pare i poc després de la mort del comte Guifré, va emprar les possessions com a dot del seu casament. L'any 914 va ser nomenat bisbe d'Urgell. Va estar vinculat a diferents comtats, rebé moltes donacions i fou el panteó dels comtes fins l'any 1162. La primera consagració data del 888, dos anys més tard es consagrà la veïna església de Sant Pere que passà a ser la parroquial i la del monestir quedà per a ús privat de la comunitat. El monestir va anar creixent i es produïren tres grans reformes de l'edifici i les seves corresponents consagracions. La primera l'any 935, la segona el 977 -se suposa que el temple tenia ja cinc naus i cinc

ben documentat. El grup es compon de set imatges de fusta policromada: Jesús, Maria, Sant Joan, Josep d'Arimatea, Nicodem i els dos lladres. L'escultura de Crist és la més acurada, especialment el rostre. Maria fa un gest d'acolliment amb les mans, la cara expressa un dolor contingut i serè i vesteix dues túniques amb vistosa policromia. Sant Joan té el cap recolzat amb el braç expres-

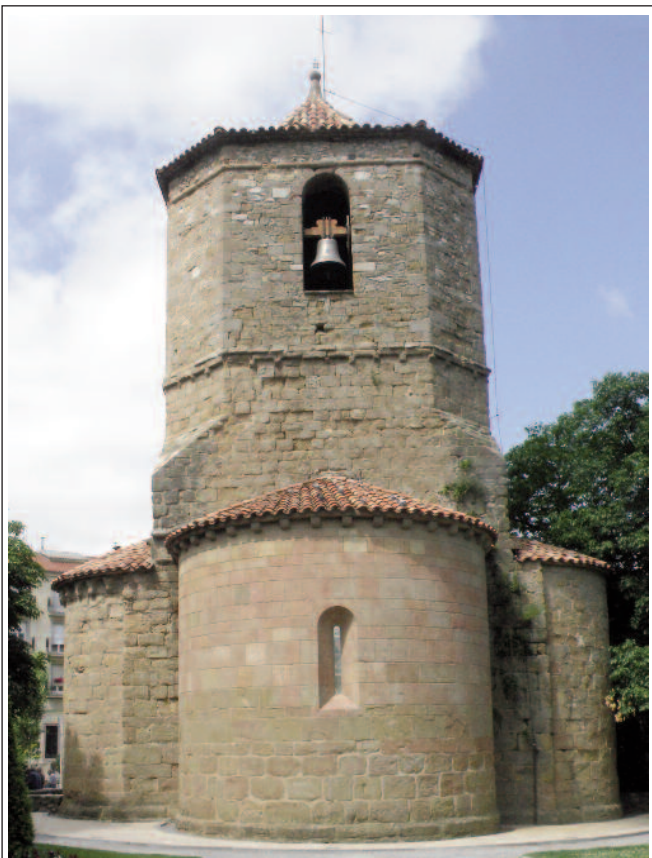
SANT JOAN DE LES ABADESSES. *Davallament o Santíssim Misteri*. Foto: Fulletó de la junta del Monestir.

sant tristesa i rebuig, porta un llibre símbol del testimoni escrit de la escena i té molts detalls ornamentals. Les imatges de Josep d'Arimatea i Nicodem són simples i estilitzades, però les expressions de les cares són molt ben assolides. Finalment les dels dos lladres tenen també una bona qualitat i són molt similars, només difereixen amb l'expressió dels seus rostres. Dimas -el bon lladre- ben afaitat, serè i digne. Gestes -el dolent- pelut, disconforme i ensenyant les dents. Tot el conjunt escultòric és l'original, llevat de la imatge de Dimas, que va ser destruïda l'any 1936 i reproduïda fidelment el 1953 i la creu que es perdé. Els davallaments de Crist eren força freqüents en època romànica, però un conjunt de set figures, no fou gaire habitual. *El Santíssim Misteri*, és l'obra més significativa de la imatgeria catalana del segle XIII.

Al museu s'exposen diverses peces trobades al monestir, algunes de les més remarcables són: una arqueta de relíquies del segle XII o XIII, dues creus tallades en cristall de roca del XII i un conjunt de teixits del segle VII al XIII. Entre ells destaquen: *El teixit de les Àguiles*, de la segona meitat del segle XII, segurament fet a Sicília amb decoració d'influència islàmica i també és excepcional el *Drap de les Bruixes*, per la seva decoració que té influències bizantines i egípcies, és de finals del segle XI o principis del XII i, segurament, fou feta pels sicilians o els andalusins.

ESGLÉSIA DE SANT JOAN I SANT POL (SANT JOAN DE LES ABADESSES)

Documentada l'any 1142. En la consagració del monestir el 1150 quedà confirmada com a parròquia i vinculada al monestir. Els terratrèmols de l'any 1428, varen causar greus desperfectes perquè el campanar va caure damunt la volta i la destrossà. Es reconstruí el campanar i, a causa del creixement de la vila, s'afegiren quatre altars. Al segle XVIII, es construïren dues naus laterals que comportaren la supressió dels murs romànics i l'alteració de l'alçada de les absidioles. L'any 1851, amb la desamortització, l'església del monestir passà a ser la parroquial, quedant Sant Pol com un temple secundari. Els altars i les imatges foren espoliades. Durant la Guerra Civil va ser quasi destruïda i a partir de l'any 1960 s'iniciaren les restauracions que encara avui no han finalitzat.

SANT POL. Sant Joan de les Abadesses. Absis.

Del temple original, que era d'una sola nau, només en resten la capçalera i la façana de ponent. La capçalera és de planta trevolada. En la intersecció dels tres absis hi devia haver una cúpula sobre trompes i amb una coberta piramidal.

El temple té molt poca decoració: a l'absis central hi ha una cornisa que descansa sobre mènsules i al del sud, sota el ràfec, hi ha un fris d'arcuacions cegues.

A la façana de ponent, hi ha el portal d'entrada. Es compon de dues arquivoltes en degradació sostingudes per quatre columnes, que emergeixen d'uns podis alts, que disposen de capitells ornamentats amb motius vegetals i animals. La part més notable és el timpà,

SANT POL.. Sant Joan de les Abadesses. Timpà. Foto: segurament de mitjan del *Guies de la Catalunya Romànica*. Ripollès, p. 138

segle XII, representa la

Traditio Legis -Crist transmetent la llei a Pere i Pau -. La figura central és el Crist entronitzat i darrere el cap té un cercle crucífer. A la seva dreta, apareix Sant Pau amb el rotlle de la llei i a l'esquerra, Sant Pere amb unes enormes claus. Tots tres porten barba, van descalços i vesteixen túniques que formen molts plecs. Completen l'escena dos àngels, un a cada extrem, amb els braços enlaire amb actitud d'aclamació.

El campanar de torre actual segurament és un perllongament del que hi havia al segle XVIII.

ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE LA INFERMERIA (SANT JOAN DE LES ABADESSES)

Era la capella de la infermeria del monestir, destinada als monjos malalts o molt ancians que no podien assistir als cultes que es feien en el monestir. Fou bastida al segle XII, actualment només en resten els fonaments.

PONT VELL (SANT JOAN DE LES ABADESSES)

Fou edificat l'any 1138 en estil romànic. En els terratrèmols del 1428 la part central queda molt malmesa i va ser reconstruïda en estil gòtic. En el